

1. POSLOVNE PRVINE IN POSLOVNA SREDSTVA

Ekonomika podjetja se ukvarja s **poslovnim procesom**, v okviru česar bomo obravnavali poslovne prvine (inpute), faze poslovnega procesa, poslovne učinke (outpute) ter povezave med rezultati poslovnega procesa in vložki vanj. Poslovni proces pomeni opravljanje poslovne dejavnosti. Sestavljen je iz štirih faz: nabava, proizvodnja, prodaja in financiranje. Poslovne prvine vstopajo v poslovni proces, kjer jih skozi te štiri faze preoblikujemo v poslovne učinke.

1.1. Poslovne prvine

Poslovne prvine oziroma prvine poslovnega procesa sestavljajo:

- delovna sredstva,
- predmeti dela,
- delo in
- tuje storitve.

Ločimo dve temeljni vrsti vlaganj v poslovni proces podjetja:

- **angažiranje** pomeni pridobivanje in zaposlovanje poslovnih prvin in je predpogoj za trošenje. Ko podjetje nabavi poslovne prvine, pravimo da ima denar *vezan* (angažiran) v teh poslovnih prvinah, dokler jih ne porabi. Angažirane poslovne prvine ugotavljamo v določenem *trenutku*, zato je rezultat angažiranja viden v bilanci stanja.
- **trošenje** pomeni proces porabljanja poslovnih prvin, pri katerem nastajajo poslovni učinki. Potrošene poslovne prvine ugotavljamo v določenem *obdobju*. Kadar gledamo na trošenje z naturalnega vidika, govorimo o potroških poslovnih prvin, ki so izraženi v fizičnih enotah mere. Pri vrednostnem vidiku trošenja govorimo o stroških, saj so porabljene poslovne prvine izražene vrednostno (v denarnih enotah). Rezultat trošenja poslovnih prvin je viden iz izkaza poslovnega izida.

Poslovne prvine so omejene, zato moramo z njimi gospodariti. **Temeljno načelo gospodarjenja** (mini-max načelo) je naslednje:

- z *danimi sredstvi* poskušamo doseči maksimalen produkt (rezultat) oziroma,
- *dani produkt* (rezultat) poskušamo doseči z minimalno porabo sredstev.

1.2. Poslovna sredstva

Kadar nas zanima premoženje podjetja, govorimo o poslovnih sredstvih. Poslovna sredstva podjetja so prikazana v bilanci stanja, ki je eden temeljnih računovodskih izkazov, v katerem je prikazano stanje sredstev in obveznosti do njihovih virov. **Poslovna sredstva podjetja** sestavljajo:

- osnovna sredstva (opredmetena ter neopredmetena),
- finančne naložbe (dolgoročne ter kratkoročne) in
- obratna sredstva.

Slovenski računovodski standardi sredstva delijo na dolgoročna sredstva (sestavljajo jih neopredmetena sredstva in dolgoročne aktivne časovne razmejitve, opredmetena osnovna sredstva, naložbene nepremičnine, dolgoročne finančne naložbe, dolgoročne poslovne terjatve in odložene terjatve za davek) in kratkoročna sredstva (sestavljajo jih sredstva za prodajo, zaloge, kratkoročne finančne naložbe, kratkoročne poslovne terjatve in denarna sredstva).

1.2.1. Osnovna sredstva

V nadaljevanju se bomo največ ukvarjali z osnovnimi in obratnimi sredstvi. **Osnovna sredstva** so dolgoročno vezan del premoženja podjetja in svojo vrednost postopoma prenašajo na poslovne učinke (preko amortizacije). Zmogljivost (kapaciteto) osnovnega sredstva, ki pomeni njegovo sposobnost, da proizvede določeno količino poslovnih učinkov v določenem času, lahko z vidika enote mere izrazimo na tri načine:

- ekstenzivna zmogljivost,
- intenzivna zmogljivost in
- integralna zmogljivost.

Glede na vrsto zmogljivosti osnovnega sredstva pa ločimo:

- tehnično (vgrajeno) zmogljivost,
- razpoložljivo zmogljivost,
- načrtovano zmogljivost in
- dejansko zmogljivost.

Bolj ko so zmogljivosti podjetja izkoriščene, uspešneje le-to posluje. Izračunamo lahko tri kazalce **izkoriščenosti zmogljivosti osnovnih sredstev**, ki so izraženi v odstotkih: načrtovano in dejansko izkoriščenost zmogljivosti ter doseganje načrta.

$$\text{Načrtovana izkoriščenost zmogljivosti (NI)} = \frac{\text{načrtovana zmogljivost}}{\text{razpoložljiva zmogljivost}} * 100$$

$$\text{Dejanska izkoriščenost zmogljivosti (DI)} = \frac{\text{dejanska zmogljivost}}{\text{razpoložljiva zmogljivost}} * 100$$

$$\text{Doseganje načrta (DN)} = \frac{\text{dejanska zmogljivost}}{\text{načrtovana zmogljivost}} * 100$$

Vrednost osnovnih sredstev lahko izrazimo na več načinov:

1. nabavna vrednost je seštevek vrednosti po fakturi in spremljajočih stroškov, ki so potrebni, da osnovno sredstvo lahko prične z obratovanjem (stroški montaže, transporta, razgradnje, odstranitve...),
2. odpisana vrednost je tista, ki smo jo že odpisali (z amortiziranjem razporedili med stroške),
3. neodpisana vrednost predstavlja razliko med nabavno in odpisano vrednostjo.

Poglejmo naslednji **primer**:

Podjetje »Mizar« je nabavilo nove stroje, za katere proizvajalec jamči tehnično zmogljivost v višini 750.000 proizvodov na leto. Ker poteka proizvodnja v podjetju le v eni izmeni, so ugotovili, da znaša razpoložljiva zmogljivost strojev 260.000 proizvodov na leto. Ob upoštevanju predvidevanj povpraševanja potencialnih kupcev za prihodnje leto načrtujejo proizvodnjo 250.000 proizvodov. Kolikšna bo načrtovana izkoriščenost zmogljivosti in kolikšna dejanska, če predpostavimo, da bo podjetje prihodnje leto dejansko proizvedlo le 200.000 proizvodov? Kolikšno bo v tem primeru doseganje načrta?

REŠITEV:

$$\begin{aligned}\text{Načrtovana izkoriščenost zmogljivosti (NI)} &= \frac{\text{načrtovana zmogljivost}}{\text{razpoložljiva zmogljivost}} * 100 \\ &= \frac{250.000}{260.000} * 100 = \mathbf{96,1\%}\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}\text{Dejanska izkoriščenost zmogljivosti (DI)} &= \frac{\text{dejanska zmogljivost}}{\text{razpoložljiva zmogljivost}} * 100 \\ &= \frac{200.000}{260.000} * 100 = \mathbf{76,9\%}\end{aligned}$$

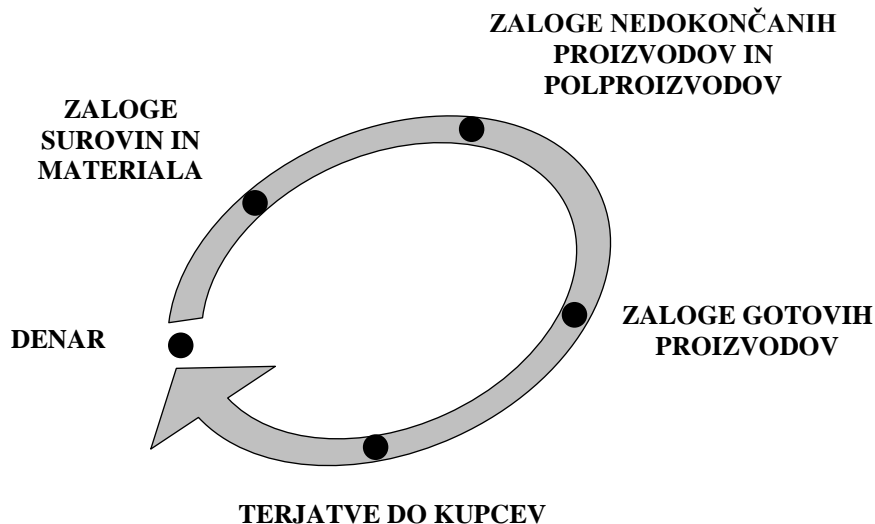
$$\begin{aligned}\text{Doseganje načrta (DN)} &= \frac{\text{dejanska zmogljivost}}{\text{načrtovana zmogljivost}} * 100 \\ &= \frac{200.000}{250.000} * 100 = \mathbf{80,0\%}\end{aligned}$$

Odgovor: Načrtovana izkoriščenost zmogljivosti bo 96,1%, dejanska izkoriščenost zmogljivosti bo 76,9%, doseganje načrta pa bo 80,0%.

1.2.2. Obratna sredstva

Obratna sredstva so kratkoročno vezan del premoženja podjetja (z izjemo dolgoročnih poslovnih terjatev) in so sestavljena iz denarja, zalog surovin in materiala, zalog nedokončane proizvodnje in polproizvodov, zalog gotovih proizvodov ter terjatev do kupcev. Obratna sredstva se nenehno obračajo, prehajajo iz ene pojavne oblike v drugo, kar ponazorimo s krožnim tokom obračanja obratnih sredstev.

Slika 1: Krožni tok obratnih sredstev

Hitrost obračanja obratnih sredstev lahko izrazimo s **koeficientom obračanja obratnih sredstev** ali s **številom dni vezave obratnih sredstev**. Za podjetje je smotno, da se obratna sredstva obračajo čim hitreje.

$$\text{Koeficient obračanja obratnih sredstev} = \frac{\text{stroškovna vrednost proizvodnje (promet po LC)}}{\text{povprečnost anje obratnih sredstev}}$$

$$\text{Dnevi vezave (čas trajanja enega obrata)} = \frac{\text{številodni v obdobju}}{\text{koeficient obračanja obratnih sredstev}}$$

Koeficient obračanja obratnih sredstev nam pove, kolikokrat se obratna sredstva povprečno obrnejo v določenem obdobju. Ugotavljamo ga za preteklo obdobje, nato pa predpostavimo, da bo v planskem obdobju enak (lahko ga določimo tudi na osnovi izkušenj). Uporabljamo ga za izračun potrebnega obsega virov financiranja obratnih sredstev, ki so potrebna za nemoteno izvedbo predvidenega obsega poslovanja.

Potreben obseg virov za financiranje obratnih sredstev v obdobju =

$$\frac{\text{načrtovana stroškovna vrednost proizvodnje}}{\text{koeficient obračanja obratnih sredstev}}$$

Velja torej naslednje:

1. Večji ko je planirani obseg poslovanja pri dani hitrosti obračanja obratnih sredstev (to je pri danem koeficientu obračanja obratnih sredstev), večje je povprečno stanje obratnih sredstev in več virov podjetje potrebuje za njihovo financiranje.
2. Hitreje ko se obračajo obratna sredstva pri danem obsegu poslovanja, manjše je njihovo povprečno stanje in manj virov podjetje potrebuje za njihovo financiranje.

Rešimo **primer** in izračunajmo potreben obseg virov za financiranje obratnih sredstev za leto 2007 v podjetju »Dom«, če poznamo njegove poslovne rezultate za leto 2006 in načrt za leto 2007:

Faza obračanja	Vrednost zalog 31.12.2005	Vrednost zalog 31.12.2006	Promet v letu 2006	Načrtovani promet v letu 2007
Material	16.000 EUR	24.000 EUR	30.000 EUR	31.500 EUR
Nedokončana proizvodnja	8.000 EUR	9.000 EUR	51.000 EUR	55.200 EUR
Gotovi proizvodi	50.000 EUR	60.000 EUR	165.000 EUR	180.000 EUR
Terjatve do kupcev	36.000 EUR	40.000 EUR	133.000 EUR	134.750 EUR
Obveznosti do dobaviteljev	10.000 EUR	9.000 EUR	38.000 EUR	40.000 EUR

REŠITEV:

Najprej moramo izračunati, kolikšen obseg obratnih sredstev je imelo podjetje »Dom« povprečno na voljo v letu 2006. Povprečno stanje obratnih sredstev dobimo, če seštejemo stanje na koncu leta 2005 in stanje na koncu leta 2006 ter vsoto delimo z dva.

Faza obračanja	Povprečno stanje v letu 2006	Promet v letu 2006	Koeficient obračanja	Načrtovani promet v letu 2007	Potrebni viri za financiranje OBR
Material	20.000 EUR	30.000 EUR	1,5	31.500 EUR	21.000 EUR
Nedokončana proizvodnja	8.500 EUR	51.000 EUR	6	55.200 EUR	9.200 EUR
Gotovi proizvodi	55.000 EUR	165.000 EUR	3	180.000 EUR	60.000 EUR
Terjatve do kupcev	38.000 EUR	133.000 EUR	3,5	134.750 EUR	38.500 EUR
Obveznosti do dobaviteljev	9.500 EUR	38.000 EUR	4	40.000 EUR	-10.000 EUR
Skupaj					118.700 EUR

1.3. Vprašanja in naloge

1. Obkrožite pravilne trditve!

- a) Poslovne prvine so sestavljene iz osnovnih sredstev, finančnih naložb in obratnih sredstev.
- b) Med dolgoročna sredstva sodijo obratna sredstva in kratkoročne finančne naložbe.
- c) Dolgoročna sredstva so sestavljena iz predmetov dela in dolgoročnih finančnih naložb.
- d) Poslovna sredstva delimo na dolgoročna in kratkoročna sredstva.
- e) Dolgoročne finančne naložbe sodijo med obratna sredstva.

2. Obkrožite pravilne trditve!

- a) Načrtovana zmogljivost osnovnega sredstva je lahko večja od dejanske zmogljivosti.
- b) Načrtovana zmogljivost osnovnega sredstva je lahko večja od tehnične zmogljivosti.
- c) Dejanska zmogljivost osnovnega sredstva je lahko večja od razpoložljive zmogljivosti.
- d) Dejanska zmogljivost osnovnega sredstva je vedno večja od načrtovane zmogljivosti.
- e) Razpoložljiva zmogljivost osnovnega sredstva je lahko večja od tehnične zmogljivosti.

3. Obkrožite pravilne trditve!

- a) Doseganje načrta je vedno manjše od 100%.
- b) Dejanska izkoriščenost osnovnega sredstva je lahko večja od 100%.
- c) Načrtovana izkoriščenost osnovnega sredstva je lahko enaka ali manjša od 100%.
- d) Doseganje načrta lahko znaša 105%.
- e) Načrtovana izkoriščenost osnovnega sredstva je vedno večja od dejanske izkoriščenosti.

4. Obkrožite pravilne trditve!

- a) Celoten krožni tok obratnih sredstev je sestavljen iz zalog surovin in materiala, zalog nedokončane proizvodnje in polproizvodov, terjatev do kupcev in denarja.
- b) Hitreje ko se obračajo obratna sredstva pri danem obsegu poslovanja, ali drugače, večji ko je koeficient njihovega obračanja pri danem obsegu poslovanja, manjše bo njihovo povprečno stanje in manj virov bo podjetje potrebovalo za njihovo financiranje.
- c) Večji ko je predvideni obseg poslovanja pri dani hitrosti obračanja obratnih sredstev, manjše bo povprečno stanje obratnih sredstev in manj virov bo podjetje potrebovalo za njihovo financiranje.
- d) Večji ko je koeficient obračanja obratnih sredstev pri nespremenjeni načrtovani vrednosti proizvodnje, manjši je potreben obseg virov za financiranje obratnih sredstev.
- e) Celoten krožni tok obratnih sredstev je sestavljen iz zalog surovin in materiala, zalog nedokončane proizvodnje in polproizvodov, zalog gotovih proizvodov, terjatev do kupcev in denarja.

5. Obkrožite pravilne trditve!

- a) Dnevi vezave z vrednostjo 30 povedo, da so bila osnovna sredstva v podjetju v povprečju vezana 30 dni.
- b) Dnevi vezave z vrednostjo 5 povedo, da so se obratna sredstva v podjetju v povprečju obrnila petkrat v proučevanem obdobju.
- c) Koeficient obračanja obratnih sredstev z vrednostjo 9 pove, da so se obratna sredstva v podjetju v povprečju obrnila devetkrat v proučevanem obdobju.
- d) Dnevi vezave z vrednostjo 25 povedo, da so bila osnovna sredstva v podjetju v povprečju vezana 25 dni.
- e) Koeficient obračanja obratnih sredstev z vrednostjo 9 pove, da so bila obratna sredstva v podjetju v povprečju vezana 9 dni.

Naloga 1

Podjetje »Kladivo« je nabavilo nove stroje, katerih skupna tehnična zmogljivost znaša 900.000 proizvodov na leto. Ker poteka proizvodnja v podjetju v dveh izmenah, so izračunali, da znaša razpoložljiva zmogljivost strojev 620.000 proizvodov na leto. Ob upoštevanju že prejetih naročil ter predvidevanj povpraševanja potencialnih kupcev za prihodnje leto načrtujejo proizvodnjo 590.000 proizvodov. Kolikšna bo načrtovana izkoriščenost zmogljivosti in kolikšna dejanska, če predpostavimo, da bo podjetje prihodnje leto dejansko proizvedlo 600.000 proizvodov? Kolikšno bo doseganje načrta?

Naloga 2

Razpoložljiva zmogljivost proizvodne opreme v podjetju znaša 1.500 strojnih ur na leto. Lani so načrtovali, da bodo v drugi četrtini leta proizvedli 1.400 proizvodov, za proizvodnjo posameznega proizvoda pa so predvideli 15 minut. Izračunajte načrtovano in dejansko izkoriščenost proizvodne opreme, če je podjetje v drugem četrtletju preteklega leta dejansko proizvedlo 1.300 proizvodov, pri čemer je bil dejanski čas proizvodnje posameznega proizvoda 16 minut. Ugotovite tudi, kolikšno je bilo doseganje načrta.

Naloga 3

V podjetju »Volna« so nabavili nov stroj s tehnično zmogljivostjo 1.250.000 proizvodov na leto. V podjetju so ugotovili, da je razpoložljiva zmogljivost tega stroja 1.000.000 proizvodov na leto, za prvo polletje leta 2007 pa podjetje načrtuje proizvodnjo 485.000 proizvodov. Izračunajte načrtovano in dejansko izkoriščenost zmogljivosti stroja, če predpostavljamo, da bo podjetje v prvi polovici leta 2007 dejansko proizvedlo 472.000 proizvodov. Kako bo z doseganjem načrta v tem primeru?

REŠITEV: NI = 97,0%, DI = 94,4%, DN = 97,3%

Naloga 4

V podjetju »Dom« je znašalo povprečno stanje obratnih sredstev v prvem polletju preteklega leta 15.000 EUR, stroškovna vrednost proizvodnje pa je v istem obdobju znašala 75.000 EUR. Izračunajte potrebni obseg virov za financiranje obratnih sredstev za prvo polletje tekočega

leta, če znaša načrtovana stroškovna vrednost proizvodnje za to obdobje 85.000 EUR. Izračunajte tudi dneve vezave.

Naloga 5

V podjetju »Step« je znašalo povprečno stanje denarja, zalog in terjatev do kupcev v zadnjem četrtletju leta 2006 60.000 EUR, stroškovna vrednost proizvodnje pa je v istem obdobju znašala 270.000 EUR. Izračunajte potrebni obseg virov za financiranje obratnih sredstev za zadnje četrtletje leta 2007, če podjetje načrtuje stroškovno vrednost proizvodnje v višini 290.250 EUR. Koliko znašajo dnevi vezave?

Naloga 6

V podjetju »Nitka« je bilo stanje obratnih sredstev konec leta 2005 17.600 EUR, stanje obratnih sredstev 31.12.2006 pa je znašalo 18.000 EUR. V letu 2006 je podjetje zabeležilo stroškovno vrednost proizvodnje v višini 201.140 EUR. Izračunajte potrebni obseg virov za financiranje obratnih sredstev za leto 2007, če veste, da načrtovana stroškovna vrednost proizvodnje v tem obdobju znaša 209.050 EUR. Koliko dni je v povprečju trajal en obrat obratnih sredstev v podjetju »Nitka«?

REŠITEV: Potreben obseg OBR = 18.500 EUR, DV = 31,9 dni